

© Tetiana Hrudevich
(Pereyaslav-Khmelnytsky)

<https://orcid.org/0000-0002-2941-3795>

**MUSEUM THEMATICS IN THE LETTERS OF M. SIKORSKY
IN THE 70'S OF THE XX TH – AT THE BEGINNING OF XXI CENT.
(ON THE BASIS OF THE STOCK COLLECTION OF THE NATIONAL HISTORICAL
AND ETHNOGRAPHIC RESERVE «PEREYASLAV»)**

According to this article, there is an analysis of museum thematics in the letters of M. Sikorsky in the 70's. of the XX th – at the beginning of XXI cent. (on the basis of the stock collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereyaslav»). There are comparative and historical-chronological methods used here, that allowed to make a comprehensive study of important scientific issues were applied. The main purpose of the study is to cover the formation of museums in correspondence with M. Sikorsky with figures of culture and art, scholars, museum workers and educators in the second half of the twentieth century – at the beginning of the XXI th century, and the important role of the museum ascetic in the creation and development of new museums. In particular, the focus is on the creation of museums «Classics of Jewish Literature of Sholom Aleichem», «Museum of peaceful exploration of space», «Museum of Science and Technique», and letters that M. Sikorsky wrote and received. A certain number of letters from the personal archive of M. I. Sikorsky related to the history of the creation and activity of the museum complex in Pereyaslav-Khmelnytsky, in the funds of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereyaslav», were discovered. Also there some data on the pages of his life, public, professional path are revealed, and his contribution to the development of the museum business in Pereyaslav region are described. It is shown that M. Sikorsky belongs to the number of prominent figures of Ukrainian culture and museum affairs, and international community are interested in his personality and significant museum and scientific achievements. This interest in the personality of M. Sikorsky and his significant achievements in the field of ethnicity preservation is widely and clearly reflected in his correspondence with foreigners and foreign museum institutions and foreign scientists and intellectuals.

Key words: M. Sikorsky, Sholom Aleichem, “Museum of peaceful exploration of space”, “Museum of Science and Technique”, correspondence, museum thematics.

До редакції надійшла 3.07.2018.

УДК 398.332.12(477.41/.42+477.72/.74),,192”]:930.25
<https://doi.org/94.10347/2522-4111.2018.39.2.16>

© Віктор Ткаченко
(Переяслав-Хмельницький)
<https://orcid.org/0000-0001-6741-3430>

**ПИСАНКАРСТВО У ВЕЛИКОДНІЙ ОБРЯДОВОСТІ ПОДІЛЛЯ
20-Х РР. XX СТ. ЗА АРХІВНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ**

У статті оприлюднено та проаналізовано архівні матеріали Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, пов'язані зі звичаями та обрядами весняних релігійних свят на Поділлі. В документах архівних фондів чимало інформації про писанкарство.

Методологічну основу становлять загальнонаукові принципи і методи дослідження. Серед них – проблемно-хронологічний, пошуку, аналізу та синтезу, узагальнення, які дозволили дослідити дане питання та виявити окремі обрядові традиції, характерні для цього краю.

Мета статті – проаналізувати архівні зібрання документів, у яких подається інформація про писанкарство Поділля, виготовлення великодніх яєць, їх використання в обрядовості та оприлюднити першоджерела для поповнення джерельної та історіографічної бази.

Не відомі широкому загалу, розглянуті джерела засвідчують існування писанок та їх використання під час великодніх звичаєво-обрядових традицій у віруваннях українців 20-х рр. XX ст. цього етнографічного району.

Ключові слова: архів, фонд, одиниця збереження, писанка, крашанка, обряд, Поділля.

Дослідження календарної обрядовості на Поділлі у 20–30-х рр. ХХ ст., як у цілому в Україні, потребує поглибленого вивчення. Вони характеризуються негативним ставленням радянської влади до релігії та народної обрядовості, звичаїв та вірувань загалом. В обрядовості весняного циклу особливе місце займає перед-, власне- та післявеликодні періоди, у які значна роль відводилася фарбованому яйцю – крашанці, писанці.

Нашу увагу привертає писанкарство. Оскільки воно було поширеним явищем не тільки в цьому етнорайоні, але й побутувало на інших територіях та надає можливість повніше розкрити його розвиток в означені роки.

Стан вивчення побутування писанкарства зазначених років в Україні та Поділлі, зокрема, потребує більшого зацікавлення. Про популярність цього народного мистецтва говорить чимало праць, присвячених йому. Оскільки висвітлення подільського писанкарства маємо у роботах М. Верхової [7], Л. Зарембського [9], Л. Ліпської [10], В. Ткаченка [14], зосередимо увагу на матеріалах архіву Етнографічної комісії ВУАН 20–30-х рр. ХХ ст. Адже в 2018 р. ми нає 100 років з часу створення Всеукраїнської Академії Наук. При цьому обмежимося Подільським краєм.

Великодня обрядовість і роль у ній писанки зазвичай викликає інтерес. Адже використання символу відродження та воскресіння яйця-писанки тісно переплітається з магічними діями, віруваннями та обрядовими звичаями. Саме такі матеріали надходили у 1920-х рр. до Етнографічної комісії, організованої ВУАН. Створивши кореспондентську мережу в різних районах та областях України та підготувавши відповідні запитальники, розіславши їх, співробітники комісії отримували на них упродовж зазначених років відповідні записи. У документах ми знаходимо інформацію про весільну та поховальну обрядовість, народні прислів'я, приказки, вірування, перекази, легенди, історії міст і сіл тощо.

В інформаційних матеріалах, що стосуються календарної обрядовості, маємо чимало відомостей про святкування Великодня, підготовку до нього, виготовлення писанок, їх орнаментацию та використання в обрядовості.

У записах, що публікуються, як першоджерела, максимально збережено зміст відповідей на запитання. Зазначимо, що це вибіркові матеріали, які стосуються виключно Великодня і пов'язаних із ним традицій, звичаїв, вірувань, переказів.

У матеріалах Ларіона Васильовича Кушніра, що надійшли до наукової установи із «с. Куцка Слобідка, Ново-Ушицька пошта, Кам'янецької округи від 6 травня 1929 р.» зазначено, що в селі писали писанки, фарбували галунки, варили яйця.

Серед обрядів він відзначив, що члени сім'ї, або тільки молодь, в основному дівчата, вмивалися водою із крашанкою, «щоб будь такої гарній як крашанка». Про це говорить у своїй монографії і відомий дослідник писанкарства М. Сумцов [13]. Віра в те, що писанка дасть здоров'я, а дівчині красу, існували і на Волині та Буковині.

На Великдень у селі, як і в інших місцях, «христосуваться ходять малі діти. Як вийдуть до хати, то кажуть «Христос Воскрес» три рази, тоді їм дають по крашанці» [1].

Ходили вітати діти, здебільшого хлопчики, переважно рідних, хрещених матерів, повитух, знайомих, священика і поміщика свого села, несучи в дарунок «волочільне», що складалося звичайно з пшеничного калача і кількох крашанок. Дітей вважали втіленням духу дідів-прадідів, як посланців неба-вирію. З дитячими обходами пов'язаний і звичай першого полазника, що зберігається в обрядовості частини річного циклу [14].

Повідомив Л. Кушнір і такий факт (зазначимо, що це не поодинокі випадки, а ціленаправлена політика більшовицької влади з викорінення релігії у селах): «Сего року у нас організувалося товариство СОЗ (спілка обробки землі), вони постановили на зборах щоб на Великдень дати відсіч релігійникам. Вони в шкільнім садку коло церкви обмазували вапном щепи першого дня на Великдень. І другого дня теж обмазували і тіль у нашому селі проводилося проти релігійного» [1, арк. 250]. До повідомлення додано чотири малюнки писанок із мотивами «виноград», «гусяче полотенце», «рожа», «квітка», що представляє особливий інтерес.

У відповідях на запитальники, які надійшли у 1926–1927 рр. від А. Кривов-Сворука з Вінничини маємо запис про святкування Великодня, де вказується, коли починали виготовляти писанки, які орнаментальні мотиви побутували. Зокрема, автор пише, що «молодиці, а також дівчата з Благовісника (*В. Т. – релігійне свято, яке відзначається 8 квітня, бо на Благовіщення (7 квітня) за віруваннями селян навіть «пташка гнізда не в'є», тому в цей день нічого не робили*) пишуть писанки та красять крашанки.

І яких тільки писанок не пишуть! І «черепах», і «сорок клинців», і «коні», і «баранячих рогів», і «бджілок», і «павуків», і «мотилів», і «безконечних», і «гребіння», і «винограду», і

«квасольки», і всякої всячини. Напишут такого, що аж очі розбігаються» [3, арк. 29].

Для освячення їжі на Великдень готували кошик, куди складали: «паску, мазурики, писанки, крашанки, ковбаси, сало, сіль, хрін, запечений сир, масло, цілушку з хліба, і ще може щось» [3, арк. 29 зв].

Поширеним було використання свячених яєць у лікувальній магії як людей так і тварин. Зокрема, кореспондент записав, що «писанку чи крашанку вживають для лікування очей людям і скотині. А роблять це так: коли когось болять очі, то беруть свячене яйце, видулюють з нього кусочок жовтка, трут його на порошок, набирають в дудочку з житної стебелиночки і задмухують боляче око. Скотині роблять так само. За тою лише ріжницею, що трут на порошок, не жовток, а скорлупу» [3, арк. 29 зв].

Наводячи відомості про святкування Великодня та обряд христосування, автор пише: «На другий день Пасхи, коли роділя (*жінка яка народила дитину – В. Т.*) іде до бранки, то бере 10 писанок і колач. У всіх випадках христосуються. Робиться це так: гость і господар беруть один у праву, другий у ліву руку по писанці, крашанці, стає одно проти одного і тричі повторюють «Христос Воскрес» – «Воістину Воскрес», після чого міняються писанками і крашанками, і при тому цілуються» [3, арк. 30].

Розповідає він і про цікавий, який не всюди був поширений, обряд колодки. Мова йде про те, що у час святкування масляної, останнього тижня перед Великоднім постом, хлопці дівчатам, що не вийшли заміж у період між Різдом та постом, прив'язували дерев'яну колодку (Колодія). На Великдень хлопець приходив вітати її зі святом (христосуватися), а дівчина відповідно мала віддячити. Про цей звичаєво-обрядовий момент у святкуванні автор повідомлення пише: «Також дівчата віддають колодку. Робиться це так: дівка зав'язує в новеньку вишиту кольоровими нитками (заполоччу) хусточку 12 писанок і 6 крашанок і христуються з тим парубком, що причепив її колодку, віддає згадане йому. От цього хлопці ідуть на Великдень до дівок і отак дівки віддають хлопцям колодку» [3, арк. 30].

Як і в інших регіонах України, тут також існував звичай гратися в ігри з яйцями. Найпоширенішою була гра «в битки», «навбитки» або «товкання», як пише А. Кривов-Сворук. Так, він зазначає, що такі ігри проводилися «всі три дні на цвинтарі коло церкви... Робиться це так: зійдеться гурт хлопців та чоловіків і починають куштувати писанки. Куштують до

зуба (стукають легенько яйцем о зуб). Є «специ», що враз угадає котре з двох яєць ложне чи вийде три кінці (коли яйце хоч з одного боку залишиться цілим)» [3, арк. 30].

Продовжуючи розповідати про гру, автор зазначає, «є шахраї в справі товкання. Їх тоже знають. Вони наливають в середину яйця воску, він там остигає і яйця не розіб'єш. Шахрай все товкається не до зуба. Є такі, що несуть «пантарки» (яйця пантарки). Вони дуже крепкі і запевняють, що це курячі, но щось його кури цього року нанесли маленьких яєць. Певно зводяться. І за день кіп зо дві набирає.

Раніш вживали «гіпсянки» (гіпсові штучні писанки), но тепер це вийшло з моди, бо кажуть, що дурні зовсім звелися (хотя і помиляються)» [3, арк. 31]. (*В. Т. Пантарка-цесарка на Брацлавщині, Хотинщині свійський птах ряду курячих, родини фазанових*). Наведені відомості та приклади використання підробок є характерними не тільки для цього села, а й для багатьох інших в Україні. Спритники, які намагалися обдурити своїх однолітків, існували кругом і коли їх виявляли, то намагалися відповідно покарати.

М. Мельничук із с. Чагів також наводить цікаві факти про святкування Пасхи у цьому селі на Поділлі. Так, він пише, що «коли приходять до дому все те свячене викладають на стіл застелиний чистим настільником (скатертью), найстарша господиня, облуплює з шкаралупи 3–4 свячених крашанкі, риже на тарілці на кусочки, а коло образів господар засвічує свічку і тоді вся семья христуєця та «розговляються», беруть по кусочку свяченої крашанкі і поздоровляють один другого з Великоднем. Шкаралупу з свяченої крашанкі, кості з м'яса, кришки з хліба, паляниці і паскі збирають в миску виносять на огород і закопують в землю, бо як свячене, то гріх, щоб валялося по двору, або давати котови та собаці. Крашанкі красят і писанки малюють в різні кольори за 3–5 днів перед «Великоднем» [4, арк 4].

На Холмщині та Підляшші також побутував схожий звичай, який свідчить про глибоке вшанування освяченого яйця. Великодній сніданок родина починала з того, що кожного обділяли частинкою з одного яйця [11].

Про звичай відвідування померлих на кладовищі в цей день також є запис. Але зазначимо, що не всюди в Україні на Великдень ходили провідувати покійників, зазвичай це робилося на Провідну неділю, через тиждень після свята. Так, автор пише, що місцеві селяни на перший день Пасхи ходять «до родичив і на могілкі

«христосоваться» і приносять гостиниц: крашанкі та писанкі, закопують на могілках тилькі йсвих родичив. Ці гостинці називають «Волочиним» або «Святим дарунком» [4, арк. 4 зв].

Також на другий день жінки ходили «до бабів які в них бабули (приймали роди) і несуть гостинця: горилку, паску, печені м'ясо, сире сало, крашанкі і баба тим самим їх пригощає та своїми стравами, пирогами з мясом та картоплею змішаною з мясом, яечнею. Це називається «Дякувальне» за роди.

Водою обливають парубки дівчат, а дівчата парубків для того щоб були здорови та добри як вода. А коли хто вмере на Великдень і на протязі взагалі до «Знесення» (Вознесення), то буде в раї, бо в цей день всі гріхи прощаються Богом. Крашанку або писанку кладуть в труну або кладуть в руку небіжчикові для того, щоб на тим світі мав чим з гришними «христосуваться».

Коли тепло хлопці та дівчата збираються гуртами і христосуються, б'ють одна з другим крашанкі та писанкі і чье розіб'ється, то віддає тому, чьи зостанеться не розбитим» [4, арк. 5].

Щоб був добрий биток, як пише автор, то «сире яйце засушують або роблять в шкаралупі маленьку дирочку висмоктують білок і жовток та висушують і наливають воском і каніфолью, тоді воно краще звичайного вареного яйця» [4, арк. 5 зв.].

Зовсім мало відомостей про святкування Пасхи у с. Спиченці на Бердичівщині, записані Б. Борисюком у 1929 р. Зокрема, він зазначає, що писанки пишуть у піст. «Пишуть їх кісточкою та воском. Крашуть крашанки різними красками». Але, на відміну від багатьох інших дописувачів, кореспондент змалював і надіслав на адресу Етнографічної комісії зображення семи писанок, які розписували у цьому селі, використовуючи певні зразки [2, арк. 47]. До інформації подано схематичне зображення семи писанок.

У записах І. Ратушного та С. Ревуцького з Вінничини також маємо коротку інформацію про цей період в календарній обрядовості. Її небагато, але вона становить певний інтерес. Так, наводиться відома приказка, яку кажуть на Вербну неділю, після освячення вербових гілочок, вдаряючи зустрічного та всіх домашніх: «Верба б'є, не я б'ю, за тиждень Великдень, недалеко червоне яечко». Таким чином попереджаючи про наближення великого Свята Пасхи, воскресіння Ісуса Христа. Саме із ним пов'язують цей звичай.

Продовжуючи розповідь про святкування, автори вказують на те, що після розговіння (святкового сніданку, коли приносили із цер-

кви освяченну їжу) «діти починають ділитись крашанками і ідуть до церкви товктись. Товкаються так: беруть пробують об зуба чія крепша і б'ють крашанками чія, чію поб'є то той забирає побиту, і іде далі знову битись. Коли протокває бере другу [5, арк. 132], так до самого вечіра. Надвечір, сторож починає скликати людей. Люде беруть яйця, ідуть до церкви, і цими яйцями вгощають дітей своїх родичів, і розмовляють про все» [5, арк. 132 зв.]. Такий момент у святкуванні Великодня фактично не відомий та зазначимо, що окремі звичаї та обряди мали локальне значення та поширення, а, в основному, Великодня обрядовість була традиційною.

Дещо схожий обряд існував на Буковині. Після того, як розговілися, стомлені родичі йшли спати, а діти – головне хлопці з лотками під пахвою та з повною пазухою писанок – квапилися до церкви. Там збиралися парубки й дівчата, багато дітей. Усі гралися писанками, робили великий гамір [8, с. 25].

Говорячи про віншувальні обходи односельчан або христосування, які не всюди існували, автори пишуть, що «на другий день діти рано ідуть христосувать. Зайшовши в хату вітаються і кажуть тричі «Христос Воскрес», а господар відповідає тричі «Воістину Воскрес». Господар дає йому крашанку, і з цим іде так від хати до хати, аж поки не почнеться дзвонити до церкви.

Попові та його прислужникам після служби дають крашанки та гроші» [5, арк. 133].

Про існування звичаю «віддавати колодку» маємо запис і в інших кореспондентів із Поділля. Так, Л. Ставицький, студент Гайсинського педтехнікуму, у 1927 р. зробив запис у с. Брідку Соболівського р-ну на Тульчинщині та повідомив наступне: «Дівчата на Великдень обов'язково ці колодки віддають хлопцям писанками, що їх буває 3-и або 4-и та завязані вони в новеньку хустинку.

Писанки починають писати на Сорок Святих, від чого й витворився зразок писанки «сорок клинців» [6, арк. 128].

Цікаві відомості наводяться ним про поховання покійників під час великодніх святкувань. Автор інформації зазначає, «ті, що помирають на Великдень (праведні) попадають прямо в рай. Такому померлому кладуть в труну: чарку, пів ока горілки та крашанку, це робиться для того щоб і на тому світі він мав що їсти та пити» [6, арк. 129 зв].

Як і багато інших дописувачів, він розповідає про дитячі ігри: «Підростки товкаються цебто граються в крашанки, чія крашанка кріпша і розіб'є другу, то той забирає цю розбиту

крашанку. (Грають біля церкви)» [6, арк. 130].

Відповідаючи на питання про існування та святкування Рахманського Великодня, дописувач пише: «Оповідать про него, що колись ще за давних часів жили люди рахмани, але ж вони не вірили в Бога і не знали коли Великдень. Отже, на наш Великдень шкаралупа з крашанки впала у воду й допливла до рахманів і тоді вони зрозуміли, що в нас Великдень. Рахманський Великдень через чотири неділі.

«Провідний тиждень» цебто проводи поминання померлих. Через тиждень після Великодня.

На цвинтарі в день провід відбувається поминання померлих, на кожному гробові кладуться: крашанки, калачі чи паска, сахар, а іноді дехто кладе й ковбасу» [6, арк. 131]. Кожен, хто бажає, щоб пом'янули померлих родичів, дає старцям крашанку [6, арк. 131 зв].

Різноманітними та інформаційними є матеріали про народний календар, легенди, прикмети, вірування тощо, що надійшли до Етнографічної комісії від Григорія Судьїна з Вінничини у 1929–1930 рр.

Зокрема, про Великдень, він записав, що «до свята готують: паски, порося, а як нема, то т. зв. «порібра», або барана, печуться локшини (зветься «баба»), готують гишки (холодець), крашанки (зв. «галунки»), писанки. Курку можна теж святити.

Писанки малюють або окремо кожна дівчина для себе, а здебільшого зносять до жінок, що вважаються спеціалістами.

Шкаралупи від свячених крашанок кидається на воду, в річку.

Починають розговлятися з свячених крашанок, а далі вживають уже іншої страви» [6, арк. 214].

Відповідаючи на питання про обряд вливання понеділка, дописувач пише, що «парубки обливають дівчат водою на Івана Купала, а на Великдень – ні». Це, до речі, маловідомий факт, адже на значній території, де існував такий обряд, він відбувався на другий день Великодня.

Відносно тих, хто помре на самий Великдень або протягом 6-ти тижнів, до «Вознесіння» (Вшестя), то за віруваннями селян він «щасливий». У труну такому померлому клали крашанку, як і в інших селах. Але, як розповів йому се-

лянин із с. Катюжа, Максим Яровий, вік якого був 78 років, «ці крашанки довго зберігаються у труні. Один селянин поховав дитину. За 4 роки померла його жінка. Коли копали яму рядом з могилкою дитини і докопались до трупа, то побачили, що яечко було свіже, як учора покладене. Співали пісню про Зельмана» [6, арк. 215].

Інформатор розповів і такі цікаві факти святкування Великодня у селі: «З крашанками не граються «навбитки». Дівчата дарят парубкам. Раніш з крашанками ходили до пана «славити». Ходили також і до старшини. Коли поважали старшину, то обірали спеціально виборних, поважних селян, і ті йшли з крашанками славити. Старшина, звичайно, до цього забивав кабана, ставив четвертину горілки» [6, арк. 216].

Про після великодній період у дописі є інформація про «Рахманський Великдень» (за календарем «Переполовеніе»): «Єсть такі люди Рахмани, що не мають книжок і тому не знають, на коли припадає Великдень. Отже, у нас на Великдень збирають шкаралупи від свячених крашанок і кидають на воду, на річку, для тих людей, що не святкують з нами Великодня. Як допливуть до них, до Рахманів, шкаралупи, то і в них тоді Великдень. А це буває в штирі тижні після наших свят» [6, арк. 219].

Отже, у вживанні великодніх страв ясно виступають дохристиянські звичаї наших предків. Господар ділить свячене яйце серед членів своєї сім'ї, бажає кожному здоров'я, радості, сповнення мрій. Очевидно, це також було свідченням об'єднання родини, спільних інтересів, та щоб усі дожили до наступного Великодня.

Обряд очищення водою, як і вогнем, іде з глибини століть. У такий спосіб наші пращури визнавали силу води та своїми діями викликали весняний дощ. Порівнюючи ці весняні звичаї, можна дійти висновку, що в основі лежить символічне зображення весняної природи, причому, яйце означає сонце – воду – дощ, сам обряд вселяв надію на родючість, а в переносному значенні, людям – силу, здоров'я і радість тому, кого обливали водою. Так само віншування словами мало впливати на здоров'я людини. Адже промовлене слово інколи мало сильний вплив на долю того, кому адресувалося.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів (далі – АНФРФ) ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 1–7. Од. зб. 310. Арк. 250.
2. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 1–7. Од. зб. 687. 89 арк.
3. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 1–7. Од. зб. 694. Арк. 29–31.
4. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 1–7. Од. зб. 697. 105 арк.
5. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 1–7. Од. зб. 700. 151 арк.
6. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 1–7. Од. зб. 702. 252 арк.

7. Верхова М. Писанки Поділля. Львів: Колесо, 2013. 192 с.
8. Гук Т. Святкування Великодня на Буковині (с. Лукавець за Серетом). *Моя веселка*. Київ, 1998. С. 25–26.
9. Зарембский Л. Народное искусство подольских украинцев. Ленинград: Издательство Государственного Русского музея, 1928. 48 с.
10. Липська Л. Подільські писанки. *Подільська старовина*. Вінниця, 1993. С. 334–336.
11. Кара-Васильєва Т. Карабович Т. Писанки. *Холмищина і Підляшшя*. Київ: Родовід, 1997. С. 270–279.
12. Писанки с. Попелюхи. *Подільська старовина*. Вінниця, 1993. С. 337–356.
13. Сумцов Н. Писанки. Київ, 1891. 49 с.
14. Ткаченко В. Розвиток українського писанкарства кінця XIX – початку XXI ст.: регіональні особливості, сучасні трансформації. Дисертація кандидата історичних наук: спец. «етнологія»: 07.00.05. Київ, 2012. 214 с.

REFERENCES

1. *Arkhivni naukovi fondy rukopysiv ta fonozapysiv (dali – ANFRF) IMFE im. M.T. Rylskoho NAN Ukrainy*. [Archival scientific foundations of manuscripts and phonograms (hereinafter – ANFRF) IMFE them. M.T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 1–7. Ode save 310. Arcs. 250.
2. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskoho NAN Ukrainy*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 1–7. Ode save 687. 89 arcs.
3. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskoho NAN Ukrainy*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 1–7. Ode save 694. Arcs. 29–31.
4. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskoho NAN Ukrainy*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 1–7. Ode save 697. 105 arcs.
5. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskoho NAN Ukrainy*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 1–7. Ode save 700. 151 arcs.
6. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskoho NAN Ukrainy*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 1–7. Ode save 702. 252 arcs.
7. Verkhova M. (2013). *Pysanky Podillia* [Pysanka Podillya] Lviv: Koleso [in Ukrainian].
8. Huk T. (1998). *Sviatkovannia Velykodnia na Bukovyni (s. Lukavets za Seretom)* [Celebration of Easter in Bukovina (village Lukavets for Seret)] *Moia veselka* [My rainbow] Kiev, pp. 25–26 [in Ukrainian].
9. Zaremskyi L. (1928). *Narodnoe yskusstvo podolskykh ukraintsev* [The folk art of Podolsky Ukrainians] Leningrad: Publishing House of the State Russian Museum [in Russian].
10. Lipska L. (1993). *Podilski pysanky* [Podilsky Easter eggs] *Podilska starovyna* [Podolskaya antiquity], Vinnitsa, pp. 334–336 [in Ukrainian].
11. Kara-Vasyliieva T. Karabovych T. (1997). *Pysanky* [Pysanka] *Kholmshchyna i Pidliashshia* [Kholmshchyna and Pidlyashchyna] Kiev: Rodovid, pp. 270–279 [in Ukrainian].
12. (1993) *Pysanky s. Popeliukhy* [Easter egg with the Popeliukhy] *Podilska starovyna* [Podolskaya antiquity] Vinnitsa, pp. 337–356 [in Ukrainian].
13. Sumtsov N. (1891) *Pysanky* [Pysanka], Kiev [in Ukrainian].
14. Tkachenko V. (2012). *Rozvytok ukrainskoho pysankarstva kintsia XIX – pochatku XXI st.: rehionalni osoblyvosti, suchasni transformatsii* [Development of the Ukrainian Easter egg of the late XIX – early XXI century: regional features, modern transformations] *Candidate's thesis*. Kiev [in Ukrainian].

© Viktor Tkachenko

(Pereyaslav-Khmelnyskyi)

<https://orcid.org/0000-0001-6741-3430>

PYSANKARSTVO IN THE EASTERN COLLISION OF THE PODOL OF THE 20-IES. XX CENTURY ON ARCHIVAL SOURCES

In the article the archival materials of the Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after them are considered, analyzed and published. M. T. Rylsky NAS of Ukraine are connected with the customs and ordinances of spring religious holidays in Podillya. There are a lot of information on Easter eggs in the archival files.

The methodological basis is the general scientific principles and methods of research. Among them – problem-chronological, search, analysis and synthesis, generalizations that allowed investigating this issue and identify certain rituals characteristic of this region.

The purpose of the article is to analyze the archival collections of documents which cover or provide information on Easter eggs of Podillya, the production of Easter eggs, their use in ritual and to publish the original sources for replenishing the source and historiographical base.

Easter ceremonies and the role of Easter eggs in them are usually of great interest. After all, the use

of the symbol of the revival and resurrection of eggs-Easter eggs is closely interwoven with magical actions, beliefs and ritual customs. It was these materials that came from the 1920's to the Ethnographic Commission organized by the VUAN.

In the informational materials concerning the calendar ritual, we have a lot of information about the celebration of Easter, preparation for it, the making of Easter eggs, their ornamentation and use in rituals.

At Easter, children were welcome, mainly boys, mostly native, baptized mothers, midwives, acquaintances, priests and landlords of their villages, carrying «volochylne» as gift, consisting usually of wheat crayfish and a few painted eggs. The children weal believed to be the incarnation of the spirit of grandfathers-great-grandfathers as messengers of the sky world. With childrens bypasses and the custom of the first clerk, stored in ritual part of the annual cycle is connected.

Speaking about the circumvention of the fellow villagers or Easter greetings, which did not exist in the circle, the authors write that «on the second day the children go to greet early. Having come to the hut, they greet and say three times “Christ is Risen”, and the owner answers three times “Truly Risen”. The master gives him a handkerchief, and with this he goes from house to hose until it starts calling the church».

Interesting information is given about the burial of the deceased during Easter celebrations. One of the authors notes, «those who die on Easter (righteous) go straight to heaven. Theu put for such a dead person in a coffin: a glass of wine, a half glass of vodka and a cherry tree, this is done so that in that world he would have something to eat and drink».

The materials of the people's calendar, legends, signs, beliefs, etc., which came to at the Ethnographic Commission from Grigory Judin from Vinnytsia in 1929–1930, are quite diverse and informative.

In particular, about Easter, he wrote that «they prepare for the holiday: Easter Breads, pig, or so-called: “A porridge”, or a ram, there are baked noodles (called “woman”), cooked sackcloth (jelly), crayons (called “horns”), Easter eggs».

In the use of Easter dishes clearly preach the Christian customs of our ancestors. The owner divides the sacred egg among members of his family, wishes everyone the health, joy, fulfillment of dreams.

The ritual of purifying water, like fire, goes from the depths of centuries – so our ancestors recognized the power of water and their actions caused the spring rain. Comparing these spring customs, we can conclude that the basis of the symbolic image of spring nature, with the egg means the sun – water – rain, the very ritual inspired hope for fertility, and in the figurative meaning of people – the strength, health and joy of who poured water. Similarly, vinification with words had to effect on human health. After all, the spoken word sometimes had a strong influence on the person who was addressed.

In the answers to the question about the existence and celebration of the Rakhmani Easter, we read: «They tell him that once a long time ago, people called lived rachmani, but they did not believe in God and did not know when Easter was. So, on our Easter, the shells painted eggs of the fell into the water and drove to the ramous, and then they realized that we had Easter. Rahman Easter after four Sundays».

Not known by the general public, the reviewed sources indicate the existence of Easter eggs and their use during Easter custom-ritual traditions, in the beliefs of Ukrainians in the 20's of the twentieth century in this ethnographic region.

Key words: archive, fund, unit of preservation, pysanka, crayon, rite, Podillya.

До редакції надійшла 11.09.2018.